

RIGÓSZÉL (III.)

Úgy jöttek ki a tanítói lakból, hogy hazamennek. Mert nem való a halottat egyedül hagyni. De az ukrán özvegye nem a kisköz felé vette útját, hanem a főutca eleje felé fordult, s két lánya szótlanul követte. Arra volt Zelenović Pero háza. Tudták, hogy oda akar menni.

— Hátha nem is úgy van, ahogy a pap mondja — dörmögte félhangosan, s aztán még hozzátette: — Annyit megérdemel szegény apátok, hogy ott feküdjön.

Amíg élt az öles ukrán, nem volt ilyen elnéző iránta. Mert volt úgy, hogy elment reggel, s csak harmadnapra jött haza, és a szép barna ruhája, amit úgy mért rá a monostori szabó a vásáron, hogy egy hét múlva hozta meg, mert a hatalmas embernek az egész vásáron nem találtak kész ruhát, hát az a gyönyörű, adósságra készült öltöny, amit Katinak kellett kifizetnie, rongyokban lógott a jókedvű söröskocsison. De a kalapja szalagjába virágot tűzött, és mivel mögötte cincogott Csaki cigány, akit már itt szedhetett fel a falu végén, hát nótázva jött, füttyülve és dudorászva, s folyton felkiáltott:

— Hej, Katikám, hej, Katikám, szép, jó feleségem . . .

— Na, jó van, jó van! — bontakozott ki a lehető legszelídebben a nyakigláb ember öleléséből, mert mérgelődni nem volt szabad, szemrehányást tenni még kevésbé, mivel akkor megőrült volna Podhradszky Viktor, lesöpörte volna a konyha valamennyi tányérját, kidobott volna mindent, ami a keze ügyébe kerül, s nagykéssel kergette volna meg a feleségét. Megtett ő ilyet nem egyszer, még amikor összekerültek. Hát nem volt szabad kimutatni a gyűlöletét, s hogy a pénzét mind elszórta és dajnákkal hempergett, csak napok múlva tudta meg másoktól, s akkor se szólt. Hagyta, hogy büntudatában engesztelgesse, hogy hízelegjen neki, hogy bebújjon az ágyába, hatalmas testével a falhoz szorítsa, amikor minden gyűlölete ellenére még szeretnie is kellett a beheimót embert.

— Magadba akarsz maradni? — csitította egyszer az anyja, mikor még élt, s ő egyszer fellázadt az ura ellen. — Nincs annál rosszabb. Elvett, a felesége vagy, a világ is másképpen néz rád.

Addig ezt soha ilyen világosan ki nem mondta közülük senki. Pedig már úgy is ment férjhez, hogy ez volt az utolsó lehetősége, a negyven körül járt kocsis, míg jómaga alig múlt húszéves. De falubeli legény akkor már nem ment volna vele végig az utcán, mert attól kezdve, hogy Nagy-Csordás elzavarta a feleségét, s részegen kiállt az utcára és úgy ordította, hogy belőle csinál asszonyt, a kis cselédből, aki akkor pár hete szegődött a házba, de már az első ott töltött éjsza-

káján bejött hozzá a konyhába a gazda, s ő hiába könyörgött és sírt és kiabált, semmi se használt, attól kezdve rosszabb volt a híre az utolsó faluszéli ringyónál.

— Hajjaj, jaj, mit én megcsinálok magából, gyönyörű kisasszony! — fogadkozott az ukrán, és szivart szívott, mint valami úriember, sőt sárga félcipője volt és lila inge, zöld nyakkendővel, a ruhája meg igazán városi szabású, s a húsos piros arca fölött olyan a hullámosan dús, kicsit már őszülő haja, mint mostanában a Komlóssy doktor úré, aki nemcsak arról volt nevezetes, hogy a betegeteket vadászkutyája kíséretében látogatja, hanem hogy estefelé kinyitja a nagyszoba ablakát és órák hosszat hegedül, sőt vasárnaponként is együtt muzsikál a kántorral, fenn a kóruson a nagymiséen.

— Úgy tekintse, fiam — mondta Kati anyja, szembeülve az ukránnal a slingelt abrosz fölött —, hogy ami ebben a házban van, mind a lányomé, ha mindjárt az én nevemen van is. És aztán, ha a maga felesége lesz, majd maga rendelkezik vele. Mint a sajátjával.

— Semmi énnekem nem kell, csak ez a gyönyörű szép leány! — mondta Podhradszky Viktor, és könnyek gyűltek a szemébe. — Csak az kell, aki nekem azt mondja, sokat dolgoztál, édes jó uram? Éhes vagy, kedves uram? Majd mindjárt hozom a vacsorát. És az ingemet is kimossa, mint az édesanyám, mikor még otthon voltam a szép nagy Oroszországban!

És erre felállt és széles mozdulattal keresztet vetett.

De hát mi volt a házban a nyitott konyhán és földes szobán kívül? A kis darabka kert, amelyből mindent kimosott a hegyről lezúduló eső? Még csak istálló se volt, ahova a kis tehenet lehetett volna bekötni, ha lett volna tehenük, s szolgálatba kellett állni minden nemzedéknek, és azután is dolgozni, napszámba járni, mint a legszegényebbek, ha élni akartak. Még az volt a jó, hogy ott volt az uradalom, s akármilyen keveset fizettek, munka mindig volt, napszámra mindenkor jelentkezni lehetett az irodán.

Alighogy elhagyta az ember a falu házait, s a Duna elkanyarodott fűzfás partjaival és fűttyős hajóival a hegy mögé, egy csodálatosan szép völgybe vezetett az út. Egyik felén a köves hegyoldal meredezett a makacs kecskerágó piros bokrával benöve, másik fele enyhén lejtett és sűrűn álltak benne a vadon nőtt szilvafák, helyenként, mint valami lugas, sötéten ráborulva a gyalogútra, amely három kilométer hosszan és nyílegyenesen futott az uradalom felé. Ez már amolyan senkiföldje volt, amely a szegény parasztok egyszerű világát azzal a másikkal, a gazdaggal és mesebelivel kötötte össze.

Betonból épült hidak, sima kövesutak, sodronykerítések és gyárkémények jelezték az uraság birodalmát, ahol egy fenyveserdő közepén piros téglával és hagymatornyokkal egyszer csak felépült egy templom, hogyha a király megjelenne, a lenge szakállú pópának legyen hol énekszóval könyörögnie a maga istenéhez. Az, hogy a király néha feltűnhet itt, titokzatossá tette az egész vidéket. Volt, aki látni vélte a fák között, akadtak olyanok is, akik azt állították, hogy megállított egy rőzsessedő vénasszonyt, mint Mátyás, az igazságos valamikor, akiről egyébként

még mindig éltek a legendák errefelé, s azt mondta, ne féljen senkitől, csak szedje a rózsát, amikor kell.

— Mikor az ország gazdát cserélt — szerettem mondani Krügel úr, a jószágigazgató, s megigazította magas keménygallérját vastag tokája alatt —, fontolóra kellett vennem a dolgot, hogy itt maradjak-e. Amikor aztán közölték velem, hogy őfelsége igényt tart a birtokra, ittmaradtam.

Itt annyiból állt a változás, hogy főhercegek helyett egy király arcképét akasztották az irodákba; különben minden maradt a régiben. A nagyablakos irodaházakat füstölgő kémények állták körül, a sörgyáré, a cukorgyáré, a sajtgyáré s a malomé, amely előtt falusi szekereket is látni lehetett néha. A falu szegényeit, akik úgy lepték el olykor a répaföldeket, mint a sáska, figyelembe se vette senki.

— Most voltam az igazgatónál — állt meg a gyászoló nők mellett, motorját lehalkítva, Jancsárovcics Árpád szikvizgyáros. — Bejelentetem, hogy Viktor meghalt és nem akarják eltemetni, mivel orosz.

Itt aztán egy kis vita következett, amíg megértették egymást. Hogy nem azért, mert orosz, vagyis ukrán. Nem is az eltemetéssel van baj, hanem a hellyel.

— Mindegy! A földolog — folytatta Jancsárovcics és szétvetett láb-bal ült motorja nyergében, két kezét is széjjel tartva a kormány szarván —, az a legfontosabb, hogy az igazgató nagyon haragszik. Mit ugrál, azt mondja, az a piszok pap, amikor a legkedvesebb emberem volt a Viktor!

A nők erre szipogni kezdtek, így hálálva meg mintegy látatlanba is az uradalom beavatkozását. Hogy Podhradszky Viktor csaknem húsz éve nyugdíjban volt, s már régen nem muraközi lovak vontatták a stráfkocsit, amelyen a sört széthordták volna, ha még használatban maradt volna az a stráfkocsi, s az igazgató nem is olyan régen került az uradalomba, erre most nem gondolt senki.

— Mondom neki, igazgató úr, ne legyen magának gondja semmire, majd én elintézem a dolgot. Utóvégre harminc esztendeje szállítom a szódát az uradalomba, és mindig szót tudtam értetni itt is meg ott is, hát Viktort se hagyhatom, hogy hollók meg éhes varjak tépjék széjjel, mint az árokszélen meghalt vándort, hát nem igaz?

A gyászoló nők újra sírdogálni kezdtek, helyeslésük jeléül is talán, úgyhogy a szódásnak alkalma nyílt végig kiélvezni diplomáciai sikerét:

— Igazgató úr, mondom neki, mert nem szereti, ha elvtársnak szólítják, az lenne szép, ha itt lenne a temetésen az egész vezetőség. Ne féljen, azt mondja, ott leszünk. És mindjárt szólt, hogy küldjenek koszorút is a halottnak.

Jancsárovcics Árpádnak oka volt erre a jótékony közbelépésre a kiszolgált söröskocsis temetése érdekében. Sokan emlékeztek még rá ugyanis, hogy széles kokárdát tűzött a mellére 1941-ben, s aztán négy éven át ő volt a falu legfőbb embere, úgyhogy előre köszönt neki az orvos, a jegyző, a bíró, még az öreg tanító is, Zelenović Pero pedig komának hívta a lánya lakodalmába.

— Az a gazember! — mondta rá később, tökéletesen megfelelkezve a komaságról. — Hova lett a Schlésinger boltos áruja? És a katonaszabadításokért talán én kaptam az ezreket? Mert ez bejárt a városba, s a hadkiegészítő őrmestereivel megosztotta a pénzeket.

Aztán Viktor lett, ha csak pár napig is, a falu első embere. Azzal kezdte, hogy rettenetesen berúgott, és sirva, kurjongatva járta az utcákat, minden ablakot megzörgetve közben:

— Itt vannak az én testvéreim! Most már szebb világ jön a szegényekre, ne féljete! Most majd elkergetjük mind az urakat!

Zelenović Pero lett a bíró, s első dolga volt lefogatni a szikvízgyárost mint közre ártalmas egyént. Akkor bukkant fel a község háza udvarán a boldog söröskocsis. Csak kiáltani kellett neki:

— Viktor! Hagysz engem itt presvedni? Hagyod, hogy kivégezzenek? Hát mit csináltam én? Csak jót tettem mindenkivel. Legalább te tudod, hiszen barátom voltál! Vagy talán elfelejtetted?

Viktor sose volt a barátja. Levett kalappal állt a lovai mellett, ha Jancsárovics Árpád közös útjukon, valamelyik kocsmá előtt feltűnt, s hálásan nevetgélt a tréfáin, ha egy liter bort tétetett az asztalra a szóadás, miközben maga köré gyűjtötte mind az ácsorgókat. De Viktornak akkor nem kellett többet mondani, odafordult az őrhöz, aki szuronyos puskáját a térde közé támasztva szundikált a fogda előtt, és rákiáltott, mint valami parancsnok:

— Otkrivaj!

Karonfogva vonult vele ki a község házáról, előbb azonban még beszólt az új bírónak, Zelenović Perónak, akinek kézigránátok lógtak az oldalán:

— Elvitetted a hatgyerekes sánta susztert és a lányos arcú kis katonát, aki hazaszökött, mert nem akart többet harcolni, és még négy ember élete szárad a lelken... Most elég volt! Értetted? Ha meghallom, hogy itt valakinek csak a haja szála görbült meg, én húzlak fel a fára!

Régen volt, nagyon régen, de senki se felejtette el Viktornak azokat a napokat. Éppen csak a paplakban nem akartak tudni róla. Még arra sem érdemesítették, hogy helyet csináljanak neki a Rigószélen.

— Éppen Zelenović Peróhoz indultunk — mondta az özvegy. — Hátha megkönnyörül rajtunk! Ha kicsit összehúzná magát, jutna hely az uramnak is.

Azóta, hogy mindegyikük eljátszotta a maga történelmi szerepét, megint jóbarátok voltak a szikvízgyáros meg a pék, vagyis Zelenović Pero. Mert csak úgy nézett ki, tölgyfalombos vadászruhájában, mint valami földesúr, amíg ott lógatta lábát a háza előtt, közelebről szemügyre véve az alacsony emberkét, csak a vak nem látta, hogy kivel van dolga.

— Messziről érezni lehet rajta a kovász szagát!

Ezt is a szikvízgyáros mondta róla kellő gúnnyal, de teljesen igazságtalanul. A pék ugyanis húsz éve nem állt már a kemence elé, s azt se tudta, mikor kelnek éjszaka a segédek, hogy a dagasztáshoz hozzáfogjanak.

— Gyerünk haza, édesanyám! — szólalt meg az özvegy fiatalabb lánya. — Én már meguntam ezt a sok könyörgést meg huzakodást! Hát nem mindegy, hol pihen majd szegény apánk?

Beteg ura volt odahaza. Szívroham fogta el néha az erős, fiatal embert. Talán ezért volt türelmesebb és békülékenyebb anyjánál és a testvérénél. A téglagyárban megint leállt a munka, s az ő embere már hetek óta kereset nélkül maradt. Talán ez is hozzájárult, hogy már mindegy volt neki, hol kell majd megállni mindenszentekkor meggyújtani a gyertyát.

— Nem mindegy! — vágta rá dacosan az eszéki szakácsné, és Jancsárovics Árpád ugyancsak helyeselt neki:

— Mi az, tán félsz a szemébe mondani, hogy a te apád is volt annyi, mint ő? Gondold csak el, miből szerezte ez a nagy vagyont! És mért volt kevesebb a te apád, azért, mert szegény ember volt?

Így feltenni a kérdést a legkevésbé Jancsárovics Árpádnak lett volna joga. Nem azért, mert Zelenović Pero a barátja volt. Azért, mert sose csinált magának nagy gondot a szegényember sorsából.

— Elment a főjegyző, ő meg telerakta a házát a bútorával! — folytatta még mindig terpeszállásban a motorbiciklijén. — Tavaly voltam Mohácson, meglátogattam az özvegyet, mivel a jegyző rég meghalt, hát azt a szegénységet el nem lehet mondani, ahogyan az él! Ez meg beül délután a nagy támlásszékre, hogy szinte ki se látszik belőle, s ott szundít egyet, mintha másutt nem is tudna elaludni! És az öreg tanító meg a patikusné holmija hova lett? Jönnek hozzá a mostani urak zabálni, s csak néznek nagyokat, hogy honnan ennek a sok drága szerviz! Tudja minden gyerek, hogy honnan. Csak akiknek kellene, azok nem tudják. Hát ilyen előtt fogtok ti meghátrálni?

Egyik oldalon a Duna szegélyezte a tájat, amelyben most álltak, az akácfas utcákat, s a kerítések mögött húzóódó virágos kerteket, másik oldalon a hegy nézett le magasról, ahogy az ősz már kicsit megkopaszította és sárga leveleivel betakarta, úgyhogy pucéran meredtek már a fák az égnek, s a szőlőtőkék ugyancsak olyanok lettek, mint a kifosztott emberek sokadalma és mindez a dolgok hiábavalósága mellett szólt volna, ha felnéznek a hegyre, s körülhordják tekintetüket, hogy mindenben meglássák a mulandóságot.

— Ne hagyjátok magatokat! — mondta a szikvízgyáros, és a három gyászruhás asszony elindult, hogy érvényt szerezzen a maga igazának.

A nagy kék zágrábi autóbusz úgy terpeszkedett a főtéren, mint valami őskori állat. De ők azt most nem is látták, mintha ebben a pillanatban nem törődtek volna az élőkkel, csak a halott ember dermesztette meg a szívüket, úgyhogy a háborgás legyőzte bennük a békét.

Jancsárovics Árpád megrúgta a pedált, s aztán elrobogva csak a téren állt meg. De nem nézett vissza rájuk.

Özvegy Pákozdy né szakállas fiát nézte, s a szőke lányt, aki nadrágba öltözött, s együtt szállt fel a fiúval, úgyet se vetve a báméskodó népre, akik között a szikvízgyárosnak is leesett az álla.

(Folytatjuk)